

ESTUDI GEOMORFOLÒGIC I ARQUEOLÒGIC DEL SERRAT DEL SABATER

(VALL.LLEBRERA, ARTESA DE SEGRE)

Per: - JOAN-RAMON GONZÀLEZ i PÉREZ
- JOSEP-IGNASI RODRÍGUEZ i DUQUE
- JOSEP-LLUIS PEÑA i MONNE

1.- SITUACIÓ.

El Serrat del Sabater és l'elevació que domina per l'est la confluència del barranc de Vall.llebrera o de les Segues amb el riu Segre; juntament amb el Tossal Gros, situat més al nord, és l'emmarcament natural de la part final del barranc citat, un cop passat el nucli de Vall.llebrera situat escassament a un quilòmetre de la part aquí estudiada. El Serrat del Sabater està vorejat pel nord i l'est per la carretera que va d'Artesa de Segre a Tremp i domina l'encreuament de la que porta a Anya. Precisament a l'esquerra d'aquesta última poc abans de passar el riu de les Segues hi ha el Mas del Sabater que dona el nom a l'elevació, segons referències dels veïns de Vall.llebrera; actualment tot aquest terme pertany al municipi d'Artesa de Segre, comarca de la Noguera (Fig. 1).

Quant a les coordenades cartogràfiques, l'indret se situa als $41^{\circ} 55' 42''$ de latitud nord i $4^{\circ} 46' 21''$ de longitud est, referides al Serrat del Sabater I, i $41^{\circ} 55' 37''$ de latitud nord i $4^{\circ} 46' 15''$, referides al Serrat del Sabater II (torre); el lloc es troba al full número 328, "Artesa de Segre" del Mapa Nacional a escala 1/50.000, edició de 1950.

2.- ASPECTES GEOMORFOLÒGICS.

El riu Segre, procedent de la zona axial dels Pirineus, travessa a partir de la Seu d'Urgell el Prepirineu en direcció nord-sud. Des de Ponts pren rumb cap a l'oest originant un sector anormal per a un riu pirinenc, ja que quan ja havia sortit a la Depressió de l'Ebre, a partir d'Artesa de Segre torna a situar-se a les Serralades Marginals pirinenques entre el Salgar i Camarasa. L'àrea que analitzem constitueix un sector fluvial de

direcció est-oest, entre Ponts i Artesa de Segre, amb meandres encaixats en els materials terciaris del marge nord de la Depressió de l'Ebre.

La composició geològica és bastant homogènia; són materials molàssics de l'Oligocé dipositats en medis de ventalls al·luvials del Pirineu Axial i que recobrien la major part de les Serralades exteriors amb pendent molt fort envers la Depressió de l'Ebre, que en aquells moments funcionava com una conca endorreica sense sortida a l'exterior. Mentre al nord d'Artesa de Segre (sectors de Tòrrec-Comiols-Benavent) les litologies dominants són conglomeràtiques, en aquest sector passen a nivells amb alternança de gresos i argiles, i més al sud (Tàrraga) es converteixen en argiles i calcàries lacustres.

Des del punt de vista tectònic, els materials oligocènics foren afectats per l'orogènesi alpina en les seves fases postpirinenques, concretament en l'etapa fini-oligocena o sàvica, deformant-se en estructures de plects i fractures. Les estructures més properes són: al nord l'anticlinal de Montargull i la sortida de Montmagastre i al sud l'anticlinal de guixos de Balaguer-Artesa de Segre-Ponts, també de tipus diapíric, que dóna sortida als sediments mesozoics del Castellot d'Artesa de Segre. Entre els dos accidents tectònics, que s'enfilen d'oest a est, s'estén un sinclinal de gran amplitud, amb l'eix a la Serra del Grialó-La Força i de flancs molt suaus.

El sector del Serrat del Sabater forma part del costat nord del sinclinal esmentat, de tal manera que la configuració geològica origina cingles de gres, que localment poden superar 1'5 m. de gruix, alternant amb argiles i margues, que es mantenen en posició subhoritzontal (en tot cas amb capbussaments inferiors als 8°-10°), encara que afectats per fractures amb direccions ortogonals degudes a l'existència de diverses etapes tectòniques.

Aquest substrat oligocé ha estat incidit pel riu Segre i la xarxa d'afluents, originant sectors de plataformes esglaonades que corresponen als afloraments dels diferents estrats durs i que configuren gran part dels relleus estructurals que envoltes les parts altes d'aquestes valls.

Però és també important ressaltar la presència d'acumulacions quaternàries que serveixen de referència per a explicar l'evolució del Segre durant aquesta era geològica. Concretament es conserven sis seqüències acumulatives que s'esglaonen a 80-90, 40, 20-25, 10-12, 4-5 i 1-3 m. per sobre del llit fluvial actual. El nivell més alt únicament ha perdurat en els cims d'alguns relleus estructurals, formant tossals aïllats

i molt degradats, mentre que la resta de nivells es conserva molt bé en aquest indret de la Vall del Segre (fig. 2). Les dues terrasses inferiors constitueixen unes acumulacions holocenes, interpretades com un desdoblament del llit major del riu, que encara ocupa en moments d'avingudes excepcionals. Tots aquests nivells estan formats per graves del Segre de procedència molt variada, amb espessor d'1 a 3 m., amb intercalacions sorrenques i llims d'inundació. Només els nivells superiors presenten encrostaments i crostes calcàries que els endureixen, fins al punt de produir escarpaments ben marcats. També el barranc de Vall.llebrera conserva restes de tres terrasses en aquest sector de confluència. És normal trobar les graves calcàries d'aquest barranc lateral fosilitzant les terrasses del Segre, essent perfectament identificables per les seves característiques sedimentàries diferents.

Una vegada emmarcat l'àmbit geològic i geogràfic, podem dir que el Serrat del Sabater està format (fig. 3) per relleus estructurals de materials detrítics de l'Oligocé per nivells de terrasses quaternàries, més concretament els de 25, 40 i 80-90 m.

El segon dels jaciments que aquí s'estudien se situa sobre la terrassa de 40 m.; aquesta petita plataforma està lleugerament separada dels relleus, més alts, que la limiten al nord i resta penjada sobre la vall del Segre i el barranc de Vall.llebrera. Està formada per graves poligèniques encrostades, que actualment han estat rebaixades pels aplanaments realitzats en els camps de conreu, però la presència de trossos de costres laminars dispersos ens indica que originàriament seria un nivell molt endurit pels carbonats, cosa que va impedir el seu aprofitament agrícola fins a èpoques molt recents (a les fotografies aèries de 1957 era una zona erma, però ja apareix conreada a les vistes de 1978). De fet, al llarg del riu Segre és molt normal que el nivell de 40 m. tingui aquesta presència de costres i plantegi dificultats per a l'agricultura.

3. DESCRIPCIÓ DELS JACIMENTS

Els jaciments aquí descrits foren localitzats pel darrer dels signants l'any 1974, en la realització del treball de camp de la seva Tesi de Llicenciatura (1). El mateix any recollí els fragments de ceràmica reduïda feta a torn en la zona de l'encreuament d'Anyà, concretament sobre la terrassa de 25 m., quan aquest nivell era utilitzat com a gravera. El fàcil accés a l'indret, vora el quilòmetre 5 de la carretera d'Artesa de Segre a Tremp, juntament amb el projecte de suavitzar el fort revolt que aquesta

via tenia en aquest lloc, foren les causes de la ràpida destrucció de la zona i ja a l'any 1983 no vam poder recollir cap fragment ceràmic. La reforma definitiva de la carretera ha fet que desaparegui la major part de l'extensió original d'aquell nivell de graves, de manera que la seva situació pot documentar-se en l'extrem d'aquesta terrassa de confluència del riu de les Segues amb el Segre, però almenys uns deu metres més cap al riu respecte a la posició que avui ocupa el nivell al marge esquerre de la carretera.

Sobre aquest punt del Serrat del Sabater hi havia les restes d'una torre de guaita rectangular i protegida per un fossat pels costats més accessibles. Aquest fossat que gairebé envoltava la torre (avui desaparegut però perfectament visible a les fotografies aèries esmentades) va ésser excavat en aquells materials quaternaris citats i, per la seva duresa, devia presentar marges escarpats durant la utilització defensiva, encara que quan la vàrem conèixer en els anys setanta es presentava ja amb vessants degradats.

L'octubre de 1983 tornàrem a realitzar una detinguda visita i encara que malauradament no el vàrem documentar fotogràficament ni planimètricament, sí que aconseguirem més dades sobre aquella vella obra; la part meridional i tot l'ample sud-oest eren allò més ben conservat de l'antiga estructura feta de carreus ben esquadrats, encara que molt erosionats i amb restes d'argamassa per garantir la seva unió. Els dos metres d'alçada visibles exteriorment contrastaven amb l'interior, totalment farcit de terra, i on es podien recollir fragments de ceràmica a torn de color gris i també feta a mà, aquesta darrera era especialment abundosa per tot el voltant pla on era bastida la torre i també pel pendent més proper. Cridava l'atenció l'existència d'un fossat que vorejava els murs nord, oest i sud de l'estructura deixant lliure el de llevant, que s'aixecava directament sobre el vessant més pendent, el qual dona al riu de les Segues i per on avui passa la carretera. Aquest fossat tenia la peculiaritat d'arrodonir-se en la part que defensava els angles de la torre; tindria una fondària i una amplada màxima no superior als dos metres, si bé tal com s'ha dit l'erosió desfigurava molt les dimensions reals de l'excavació defensiva.

Malauradament el lloc quedà fitxat, però pendent d'un futur estudi més acurat. Al convocar-se la XXVI Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent sembla que fou l'ocasió adient per tal de finalitzar el treball endegat anys enrera, el qual fou presentat sota el títol provisional de *Troballes del Bronze i Medievals al creuament d'Anyà*

Artesa de Segre). Per desgràcia una desagradable sorpresa ens esperava en tornar a pujar al Serrat del Sabater: no feia més d'un parell d'anys que aquella tendència tant freqüent al nostre país de guanyar nous camps de conreu, havia convertit en un ampli pla aterrat aquell serrat ple de vegetació salvatge, no restant cap rastre de les estructures conegudes. Entre la terra llaurada encara vàrem poder recollir alguns fragments de ceràmica a mà que testimoniaven que aquell era el lloc identificat encara que fos difícil de reconèixer. (Foto. 1).

Amb la pena, massa sovint sentida, de veure com el *progrés* porta a la pèrdua del patrimoni històric, agreujada per la manca d'una mínima documentació que ens hagués permès donar més dades sobre el conjunt que les aquí exposades, ens limitarem a passejar-nos (a més dels autors hi eren presents Joan Eusebi Garcia Biosca i Montserrat Peña Riera) pels nous camps i parant especial atenció en el tros pendent encara intacte que hi havia al sud-oest de l'elevació. Aquí descobrirem un camí que pujava en diagonal pel vessant amb forts revolts a l'extrem superior (NW) i inferior (SE) encara que a partir d'aquests canvis de direcció es perdia en les explanacions efectuades. És el típic camí de ferradura d'amplada no superior a dos metres i que en algun sector té el marge, per protegir la caixa pel costat meridional, fet de filades de pedres arenisques allargades com lloses i col·locades verticalment en sec, entre d'altres més gruixudes que feien com de recolzament d'aquelles.

Amb les notes guardades de la primera visita, la memòria d'allò vist, i la fotografia aèria com a únic document conegut (Fot. 2), hem intentat arribar a saber més de les dimensions de la torre i a reconstruir-la en una planta i secció del conservat fins fa poc. La construcció seria de planta rectangular, d'uns 6 x 9 metres (Fig. 4).

4-DESCRIPCIÓ DELS MATERIALS

Entre el conjunt de materials arqueològics recollits destaquem els següents amb una forma determinada:

Ceràmica feta a mà (Fig. 5)

- a- Fragment de sílex de color blanc de mala qualitat, fractura dolenta i conservant patina.
- b- Coll i vora d'un vas de mida petita; presenta la superfície exterior de coll marró, molt porosa, amb el desgreixant de quars visible; la interior és de color gris amarronat; la pasta és gris negra.
- c- Peu anular d'urna de mida petita, de característiques semblants a

l'anterior; el peu presenta unes petites incisions radials.

d- Vora d'un vas de mida mitjana, lleugerament exvasada; presenta la superfície exterior molt irregular, amb diversos pegats d'argila, de color marró fosc; la interior està ben allisada, i és de color gris; la pasta és grollera amb gran desgreixant de quars que es veu exteriorment.

e- Carena d'una tassa de mida petita, amb incisions sobre la mateixa; presenta la superfície exterior de color marró, molt porosa, poc allisada; la interior és marró-grisa i està millor allisada; la pasta és negra, fina i amb petit desgreixant de mica i quars.

f- Base de gran tenalla, de característiques similars a la peça "d", a la qual podria pertànyer.

g- Peu anular d'una urna de mida petita; presenta la superfície exterior de color marró, molt porosa, allisada i amb marques de factura; la interior està erosionada i és de color fosc; la pasta és grollera i té desgreixant de quars que es veu exteriorment.

h- Paret de tenalla de gran mida; presenta la superfície exterior de color marró, amb empremtes digitals; la interior està un xic allisada i és de color gris fosc; la pasta és grollera amb desgreixant de quars de gran mida que es veu exteriorment.

i- Fragment de carena d'una tassa de mida petita; presenta la superfície exterior de color marró-gris, brunyida; la interior presenta la mateixa tonalitat i està erosionada; la pasta és negra i té petit desgreixant de quars i mica; la decoració és incisa en forma de línies quebrades que emmarquen sèries de tres puntets, i una línia d'incisions obliqües sobre la mateixa carena.

j- Fragment de vora recta d'un vas de mida mitjana; presenta la superfície exterior de color gris-marró, poc allisada; la interior és de la mateixa tonalitat, però està allisada; la pasta és fosca, amb desgreixant de quars de mida petita.

k- Fragment de vora suaument exvasada, d'una tassa de petita mida; presenta la superfície exterior de color gris, amb restes de brunyit; la interior és del mateix color i està allisada; la pasta és gris amb petit desgreixant de quars.

l- Paret de gran tenalla; presenta la superfície exterior de color marró-negre molt irregular; la interior és de semblant tonalitat i està allisada; la pasta és vermella i fosca amb gran desgreixant de quars que es veu exteriorment; la superfície està recoberta per aplicacions d'argila amb impressions digitals.

ceràmica feta a torn (Fig. 6):

-Vora i coll de petita olla; presenta la superfície exterior gris fosca, molt rugosa; la interior és igualment gris, més clara, amb estries de torn; la pasta és gris amb desgreixant molt fi de quars; exteriorment presenta dos canalats, al coll, de secció en "u", paral·lels a la vora.

1.- Fragment de vora i coll d'una olla de mida petita, de característiques semblants a l'anterior, de coloració un xic més clara en la pasta.

2.- Fragment de vora d'un bol de gran mida; presenta la superfície exterior gris, molt irregular; la interior és de la mateixa coloració, i mostra estries del torn; la pasta és grollera, de color gris i amb desgreixant de quars de mida mitjana.

3.- Fragment de fons d'una olla de mida petita; presenta la superfície exterior gris fosca irregular; la interior és igualment gris, més clara, amb estries del torn; la pasta és gris amb desgreixant molt fi de quars.

4.- Fragment de fons d'una olla de mida petita, de característiques semblants a l'anterior.

5.- Fragment de vora exvasada d'una olleta de mida petita; presenta la superfície exterior gris molt uniforme; la interior és igualment gris allisada; la pasta és fina amb desgreixant de quars i de color gris.

6.- Fragment de vora exvasada d'una olleta de mida petita, de característiques semblants al fragment anterior.

Objecte lític

h.- Fragment proximal d'una aixada o pic fet de pissarra mosqueada i segons la tècnica habitual de retocar el còdol original per tal d'aconseguir la forma més adequada; conserva a les dues cares la textura primitiva i són els dos costats on s'han donat els cops per aconseguir l'estri allargat. Té una llargada d'11'1 cm., una amplada de 6 cm. i un gruix de 3'9 cm.; la secció transversal és oval i la longitudinal té una forma clarament asimètrica.

Finalment hem de citar l'aparició d'abundoses masses d'argila cremada amb empremses vegetals, la major part de mida petita.

5-CONCLUSIONS

En primer lloc ens trobem davant d'un doble jaciment arqueològic, tant per la cronologia com per la ubicació. El punt situat sobre l'encreuament d'Anyà i que podríem denominar Serrat del Sabater-1, correspon a un assentament medieval aparentment no massa gran pel poc volum de materials localitzats i que per l'estat de conservació dels fragments sense

senyals de rodament podem assegurar que seria allí mateix o molt prop, però mai al cim.

L'elevació, o Serrat del Sabater-II, que de manera natural ja presentava una mena de collet que la separava dels nivells septentrionals més alts, hauria estat ocupada per un petit assentament de l'Edat de Bronze. El caire estratègic de l'indret fou la causa de la tria realitzada durant l'Edat Mitjana per bastir una torre de guaita.

Finalment els dos punts s'unirien pel camí, encara conservat parcialment, que zig-zagejant pujava de vora el riu al cim i que per mantenir la seqüència podríem anomenar com a Serrat del Sabater III.

Quant a l'hàbitat prehistòric, referenciat per la presència de ceràmica feta a mà, ben poca cosa podem apuntar, a causa de la seva destrucció; el fet que la ceràmica aparegués a l'interior de l'obra de la torre medieval, ens anuncia que ja era bastant destruït en aquella època. Altrament, la seva situació en un indret dominant, sobre la confluència de dos cursos d'aigua, és corrent en els establiments de la zona baixa del mateix riu Segre (2). La abundant presència de masses d'argila cremada amb empremtes vegetals, fet igualment corrent als jaciments del Bronze Final com Genó (3), recollides als voltants de la torre, ens parlen d'unes construccions d'hàbitat més o menys estables.

La torre era bastida de blocs gairebé ciclopis i sobre ella hi hauria les parets de tàpia que permetien guanyar l'alçada necessària per la funció requerida a l'estructura, cosa que explicaria el farciment interior amb les ceràmiques prehistòriques existents, que serien barrejades en la terra del lloc pels constructors medievals, tipus constructiu que podem apreciar a les muralles del Pla d'Almatà de Balaguer (4). El fet de reforçar-se la defensa mitjançant un fossat no és exclusiu d'aquest indret, ja que podem veure-ho en d'altres torres com la de Grialó a l'elevació de l'altre costat del riu Segre i al Pilar d'Almenara prop d'Agramunt, per citar dos exemples clars. Més estrany és l'estructura rectangular, ja que la major part de torres conegudes, pertanyents a l'època cristiana, són de planta circular i d'aparell de pedra petita (5), a excepció d'alguna de més antiga, com és el cas de la d'Ardèvol al Solsonés (6). La construcció de tàpia i l'aparell ciclopi lligaria amb una possible xarxa de fortificacions islàmiques que hi hauria per aquesta zona del Mig Segre: Castell de Torreblanca, amb un interessant parament en el sector nord que podria correspondre a aquesta etapa (7), Torre del Cargol (La Força), que té en l'interior una curiosa estructura quadrada feta de tàpia (8), o la de Vilves, que encara que

onserva l'estructura quadrada, té un aparell a la part baixa de caire pseudociclopi (9). Salvant les distàncies, això ens recordaria les torres existents més al sud, ja al terme de Seròs, com la d'Avinganya o la dels Moros, classificada com a ibèrica o romana durant molt de temps (10), cas semblant al de la torre de La Ràpita de Balaguer (11) considerades totes com a islàmiques. Sense cap prova material i sense aprofundir més els estudis, aquest aspecte islàmic del Serrat del Sabater no és més que una hipòtesi suggerent.

Allò que és ben segur és la utilització cristiana del lloc, ja sigui com a nou assentament o com un aprofitament d'un islàmic anterior. És evident que la zona seria gairebé sempre un lloc de frontera entre els dos móns enfrontats durant l'Alta Edat Mitjana (12); és normal que el valor estratègic d'un lloc en època islàmica es mantingués en la cristiana, sols que per defensar-se en direcció contrària. Aquesta reutilització d'estructures anteriors explicaria el canvi d'aparell de Vilves o la persistència d'antigues construccions com a la Torre del Cargol.

La Torre del Serrat del Sabater s'imbricaria en el conjunt de les fortificacions de la zona durant l'època cristiana: per la Vall del Segre des de Ponts, Torreblanca, Artesa de Segre, Vernet, Montsonís, Rubió i Alòs de Balaguer. Sense oblidar la situació de la del Sabater en el camí natural cap al Pallars per Comiols, amb d'altres punts de referència importants en aquesta part com Montmagastre, per exemple.

Cal citar la proximitat del jaciment de la Mesquita, situat a un quilòmetre a l'est del Serrat del Sabater, a l'esquerra de la carretera d'Anyà un cop ja passada la vall de les Segues; hi ha restes d'un edifici relacionable amb una església, amb interessants elements arquitectònics escampats per la zona i sobretot nombrosos sarcòfags que suggereixen una construcció d'origen tardoromà que arribà a l'època medieval, la qual caldria investigar més a fons (13).

En resum, per allò que sabem de les fortificacions medievals de la zona, sembla que podem dir que en època islàmica es bastiria la torre del Serrat del Sabater per tal de defensar la part septentrional del territori musulmà. Després, segons avança la conquesta cristiana, aquesta fortificació s'aprofitaria per assegurar la permanència dels nous vinguts contra possibles escomeses del sud. Cal recordar que la zona d'Artesa de Segre és conquerida en la primera meitat del segle XI (14).

Destruïdes les restes de la fortificació sols tenim com a evidència arqueològica coneguda les ceràmiques de tipus gris trobades al cim, però

bàsicament al Serrat del Sabater-I, les quals ens porten cap a una cronologia sobre el segle XIII com a totalment segura d'utilització de l'indret; aquesta cronologia aparentment moderna respecte a l'origen de la torre segueix l'esquema bàsic d'altres indrets medievals nascuts a l'empar de petites fortificacions, ocupant els vessants solejats d'una elevació defensada per una torre o un castellet. En qualsevol cas, sembla evident que l'hàbitat del Serrat del Sabater no ultrapassaria la fi de l'Edat Mitjana.

Sobre els materials del poblament prehistòric podríem fer algunes conclusions cronològiques sobre el mateix hàbitat. Una primera consideració giraria entorn de les parets de grans tenalles amb aplicacions d'argila (fig. 6, h, i), tipus que apareix tant en les coves del Prepirineu (15), com en els jaciments a l'aire lliure del pla, on un dels paral·lels més clars seria el fons de cabana de Bolós (16); modernament es poden considerar com a un dels elements per a definir un horitzó originari del Bronze Antic però amb perdurances fins al Final. Un segon element seria la presència del fragment ceràmic amb incisions i puntejat (fig. 6, i), els paral·lels per al qual podrien ésser de forma clara els fragments apareguts a les coves de Toralla (17) i Les Llenes (18) on se situen en un context ja posterior al Campaniforme; aquest tipus igualment apareix en jaciments al pla, i en aquest sentit podríem citar els de Subau (19) i, encara que més llunyà, el de Cajal a Osca (20); en ambdós casos la cronologia podria establir-se en un Bronze-Final. El tercer punt d'interès seria l'aparició de les ceràmiques amb incisions a la carena i al peu (fig. 6,c,e), que ens aporten algunes dades més; n'hi han paral·lels clars a les coves, com la de la Colomera (21) amb un context possiblement de Bronze Final, i a la Cova de les Llenes (22); es troba igualment en jaciments a l'aire lliure del curs baix del Segre, com el Tossal Camats (23) on no sembla que la cronologia vagi més enllà del Bronze Final; com a referència podem citar l'abundant aparició d'aquest tipus de ceràmica al jaciment de Llo, a la Cerdanya francesa, que constitueix la capçalera del Segre, i en uns nivells que es daten al voltant del 1000 a. C. (24). Per últim la troballa de la dent de falç de sílex amb patina no aporta cap element a la cronologia, ja que aquest tipus lític és corrent als jaciments de tot el Bronze, i mancat d'un estudi en profunditat, sols pot indicar una activitat agrícola desenvolupada. Si resumim aquestes notes podríem afirmar que ens trobem al davant d'un establiment que, com a mínim, iniciaria la seva vida en el Bronze Antic, i duraria fins al voltant del segle X a.C., en un moment de Bronze Final; possiblement es

podria paral·lelitzar quant a tipus d'assentament i cronologia amb els troballes de Colldelrat i Refet, els materials dels quals han estat presentats en aquesta mateixa Jornada de Treball.

El conjunt de ceràmiques a torn localitzades a tot el Serrat del Sabater i especialment a l'I, o situat més baix, corresponen al tipus conegut com a "gris medieval". Predominen les formes tancades, globulars, corresponent a un tipus d'olla molt freqüent en l'Edat Mitjana. Entre els fragments recollits solament n'hi ha un corresponent a una forma oberta, de paret especialment gruixuda i que indica una funció diferent de la peça. Cronològicament, tant els fragments dibuixats com els informes, tracta d'un conjunt bastant homogeni que podem situar sobre el segle III (26).

La forma de l'objecte lític suggereix una utilització plana, com a horitzontal, i no vertical com a destal. Sembla que ens trobem davant del fragment proximal per la manca quasi absoluta de senyals d'ús, sols és visible alguna incisió longitudinal en el costat dret i dos cops verticals existents en el mateix taló i que tant podrien ésser restes de la talla de fabricació, com algun senyal d'utilització esporàdica de l'instrument per aquest sector. Cal pensar també en la possibilitat que una temprana factura de la peça obligués al seu abandonament sense tenir pràcticament temps d'utilització. L'objecte lític localitzat al Serrat del Sabater es relaciona amb les diferents troballes d'aquest tipus de material realitzades a la zona; bàsicament podem citar el conjunt de la Roureda de Vernet (27), l'Antona (28), El Pont d'Alentorn (29), Montmagastre (30) i Colldelrat (31). La major part d'aquests materials són trobats fora de qualsevol context arqueològic i, per tant, la datació es fa difícil, ja que cal pensar en una seva llarga vida durant la Prehistòria. Pel cas que ara ens ocupa, fortosament, el podem relacionar amb els materials antics trobats al jaciment, cosa que ens permet de datar-los en un moment clarament posterior a les localitzades a la Cova del Parco, que pertanyen al cinquè mil·lenari, quan s'iniciava la neolitització de la zona (32), mentre que la del Serrat del Sabater correspondria a la fase més antiga coneguda d'aquest jaciment.

NOTES:

1-PEÑA, J.L.: *Los depósitos cuaternarios del valle del Segre, entre Tiurana y Camarasa*, a "Ilerda" XXXVI, Lérida, 1975, págs. 187-217.

- 2-MAYA, J.L.: *Yacimientos de las edades del Bronce y Hierro en la provincia de Lérida y zonas limítrofes*, a "Miscel.lània Homenatge al Professor Salvador Roca i Lletjós, I.E.I., Lleida, 1981.
- 3- MAYA, J.L.: *Lérida Prehistòrica*, Col.lecció "Cultura Ilerdense" Lérida, 1977, pág. 88.
- 4- GIRALT, J.: *Fortificacions andalusines a la Marca Superior: el cas de Balaguer*, a "Setmana d'Arqueologia Medieval", Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, pàgs. 182-186.
- 5- FITÉ, F.: *Les torres de guaita de la Catalunya de Ponent. Alguns exemples de l'àrea del Montsec*, a "Setmana d'Arqueologia Medieval", Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1986, pàgs. 25-98.
- 6- BOLÓS, J.: *El Castell d'Ardèvol*, a "Catalunya Romànica XIII. El Solsonés. La Vall d'Aran" Barcelona, 1987, pàgs. 258-259.
- 7- BUESA, D.J. i PEÑA, J.L.: *El castillo y la iglesia de Torreblanca (Lérida)*, a "Argensola", 85, Huesca, 1978, pàgs. 172-173.
- 8- FITÉ, F.: *Op. cit.*, pàg. 57.
- 9- PITA, R.: *La fortificación antigua de Vilves, Lérida*, a "Ilerda", XXXVIII, Lérida, 1977, pàgs. 25-28.
- 10- LARA, F.: *Lérida romana*, Col.lecció "Cultura Ilerdense", Lérida, 1973, pàgs. 46-47.
- 11- DIEZ-CORONEL, L.: *Una antigua torre-atalaya en el castillo de la Rápita*, a "Ilerda", XXVII-XVIII, Lérida, 1963-1965, pàgs. 81-97.
- 12- RUBIO, D., GONZÁLEZ, J.R. i MARKALAIN, J.: *Sobre la frontera cristiana en el valle del Llobregós (Lérida)*, a "Fronteras, Arqueologia Espacial, 13", Teruel, 1989, pàgs. 195-205.
- 13- GAVIN, J.M.: *Inventari d'Esglésies. La Noguera, 12*, Barcelona, 1982, pàg. 40.
- 14- LLADONOSA, J.: *Història d'Artesa de Segre i la seva comarca*, Artesa de Segre, 1990, pàg. 68.
- 15- DE LA VEGA, J.: *Aplec de documents arqueològics de les coves del Montsec i llur projecció a les comarques i serres veïnes*, a "Mediterrània 12 M", Barcelona, 1981.
- 16- MAYA, J.L.: *Asentamientos al aire libre de la Edad de Bronce en la Cataluña Occidental. Bases para el reconocimiento de un horizonte Bronce Antiguo-Reciente*, a "Ilerda", XLIII, Lleida, 1982, lám. VI.
- 17- MALUQUER, J.: *La cueva de Toralla*, a "Monografias del Instituto de Estudios Pirenaicos", "Investigaciones Arqueológicas en el Pallars" III, Zaragoza, 1950, fig. 3.

- 18- MALUQUER, J.: *La Cueva de les Llenes en Eriñá*, a "Monografias del Instituto de Estudios Pirenaicos", "Investigaciones Arqueológicas en el Pallars", III, Zaragoza, 1950, fig. 5.
- 19- GALLART, J., RIBES, J.L. i ROVIRA, J.: *El jaciment del Bronze de Subau a El Gaió (La Llitera)*, a "Ilerda", XLVII, Lleida, 1986, fig. 55.
- 20- DOMINGUEZ, A., MAGALLÓN, M.A. y CASADO, M.P.: *Carta Arqueológica de España. Huesca*, Diputación Provincial de Huesca, Huesca, 1984, págs. 167-168.
- 21- DE LA VEGA, J.: *Op. cit.* fig. 90.
- 22- MALUQUER, J.: *La Cueva de les Llenes...*, cit., fig. 3.
- 23- MAYA, J.L.: *Yacimientos...*, cit. lám. V, fig. 1-A.
- 24- CAMPMAJO, P.: *Le site protohistorique de Llo (Pirenees Orientales)*, Perpignan, 1983, fig 118, pàg. 34.
- 25- PÉREZ, J.: *Dos assentaments de l'Edat del Bronze, Colldelrat-Refet*, comunicació presentada a la XXVI Jornada de Treball del Grup de Recerques de les Terres de Ponent, Artesa de Segre, 1990.
- 26- RIU, M.: *Estado actual de las investigaciones sobre cerámicas catalanas de los siglos IX al XIV*, a "Actes du Colloque International "La Céramique medievale en Méditerranée Occidentale, X-XV siècles", Vallbonne, 1978, Paris, 1980, págs. 182-186.
- 27- MALUQUER DE MOTES, J.: *Una indústria lítica de la comarca de la Noguera*, Artesa de Segre, 1983, págs. 7 i 8, figs. 6-10.
- 28- MALUQUER DE MOTES, J.: *Una...*, cit., fig. 12 i 13.
- 29- MALUQUER DE MOTES, J.: *Una...*, cit. fig. 11.
- 30- GARCÉS, I.: *Noves destrals repicades al Montmagastre (Artesa de Segre): Cal Casaca*, a "Ilerda", XLVII, Lleida, 1986, figs. I, IV, i V.
- 31- Peces inèdites lliurades, l'any 1983, pel Sr. Antoni Gascon al Museu Arqueològic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs.
- 32- MALUQUER DE MOTES, J.: *La Cova del Parco, Alòs de Balaguer*, a "Les excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys", Barcelona, 1982, págs. 153 i 154. Ibidem, *Mig segle de recerques prehistòriques a les valls del Noguera Pallaresa i del Segre a les vores del Montsec*, a "Actes del 7è Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Prehistòria i Arqueologia de la Conca del Segre", juny de 1986, Puigcerdà, 1988, págs. 21-22; el mateix article a "Fulls del Museu del Montsec", nº 6, Artesa de Segre, octubre de 1990, págs. 9 i 10.

PEUS DE LES IL·LUSTRACIONS

Fig. 1: Situació dels jaciments del Serrat del Sabater i de la Mesquita.

Fig. 2: Tall interpretatiu sud-nord, sense escala horitzontal, des del riu Segre fins el Puig Gros de Vall.llebrera, mostrant els nivells quaternaris (amb punts). Les línies discontinues intenten reconstruir la forma del vessant i la terrassa de 25 m. abans de l'ampliació de la carretera i de l'aplanament dels camps superiors. Les estrelles indiquen els llocs amb més densitat de localització de materials en els diferents indrets arqueològics del Serrat del Sabater.

Fig. 3: Mapa geomorfològic de l'entorn del Serrat del Sabater: 1, superfícies estructurals; 2, escarpaments estructurals; 3, escarpaments de terrasses quaternàries; 4, barrancs petits; 5, canals fluvials importants; 6, situació de la torre de guaita; 7, nivell de terrassa superior (T80-90); 8, nivell de 40 m.; 9, nivell de 20-25 m.; 10, nivell de 10 m.; 11, nivell de 4-5 m.; 12, nivell subactual.

Fig. 4: Reconstrucció de la planta i secció de la torre del Serrat del Sabater II.

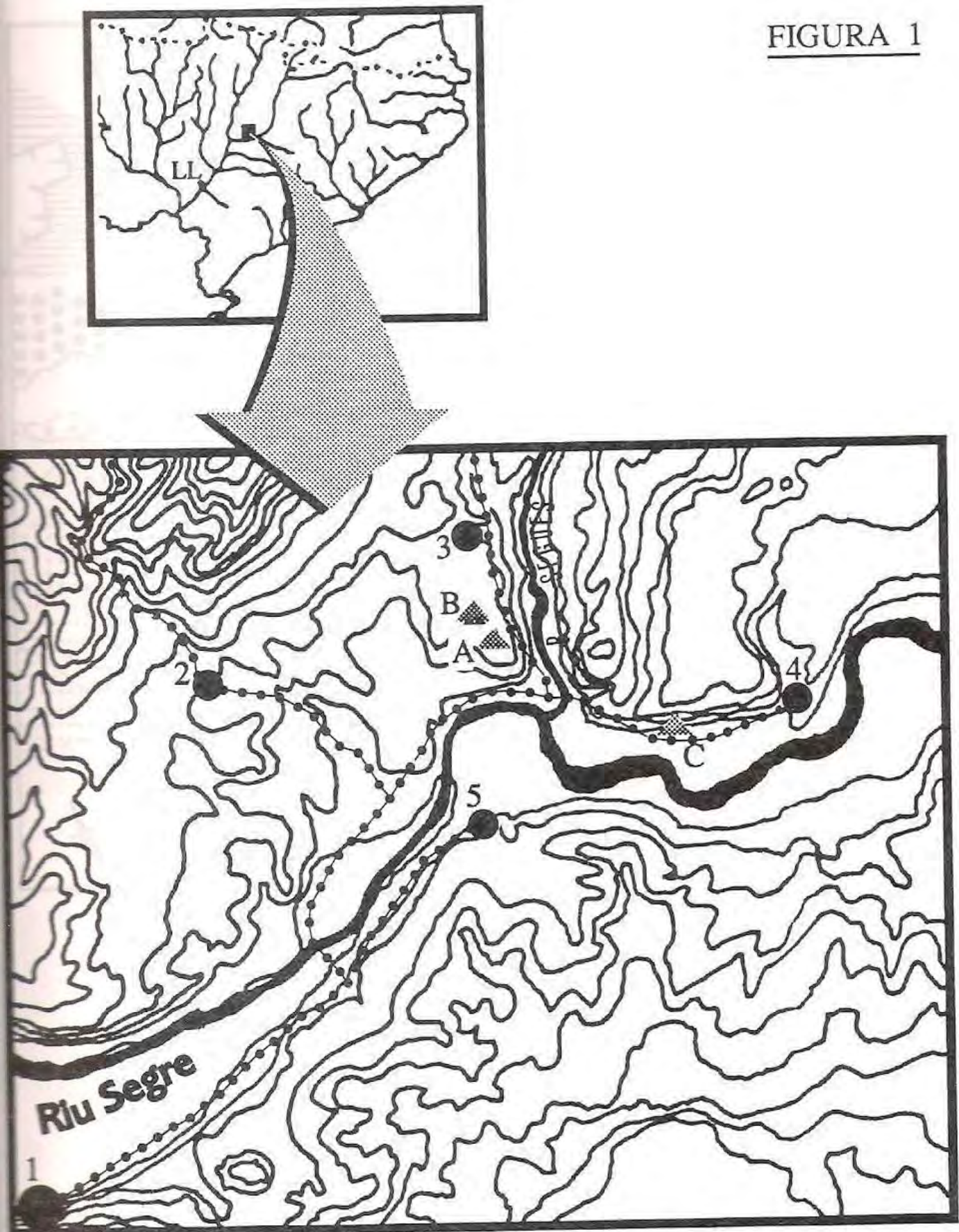
Fig. 5: Fragments més representatiu de la ceràmica feta a mà localitzada al Serrat del Sabater II i III.

Fig. 6: Fragments més representatius de la ceràmica feta a torn localitzada principalment al Serrat del Sabater I. L'objecte lític fou trobat al pendent.

Fot. 1: Estat actual del Serrat del Sabater amb la localització dels tres jaciments arqueològics coneguts (*Foto Servei d'Àudio-visuals de l'I.E.I.*)

Fot. 2: Fotografia aèria del Serrat del Sabater realitzada el més de març sw 1978. La unió de les línies projectades des dels triangles situa els jaciments I i II. S'hi pot apreciar també el camí que comunicava tots dos assentaments (III) (*Foto Azimut S.A.*).

FIGURA 1

- 1.- Artesa de Segre.
- 2.- Alentorn.
- 3.- Vall-llebrera.
- 4.- Anya.
- 5.- Vilves.

- A.- Serrat del Sabater - I
- B.- Serrat del Sabater - II
- C.- La Mesquita.

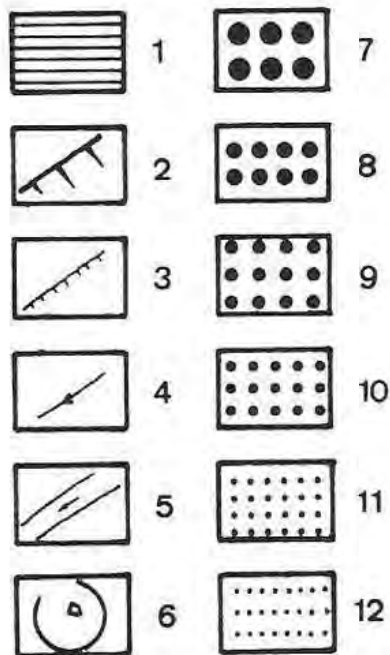
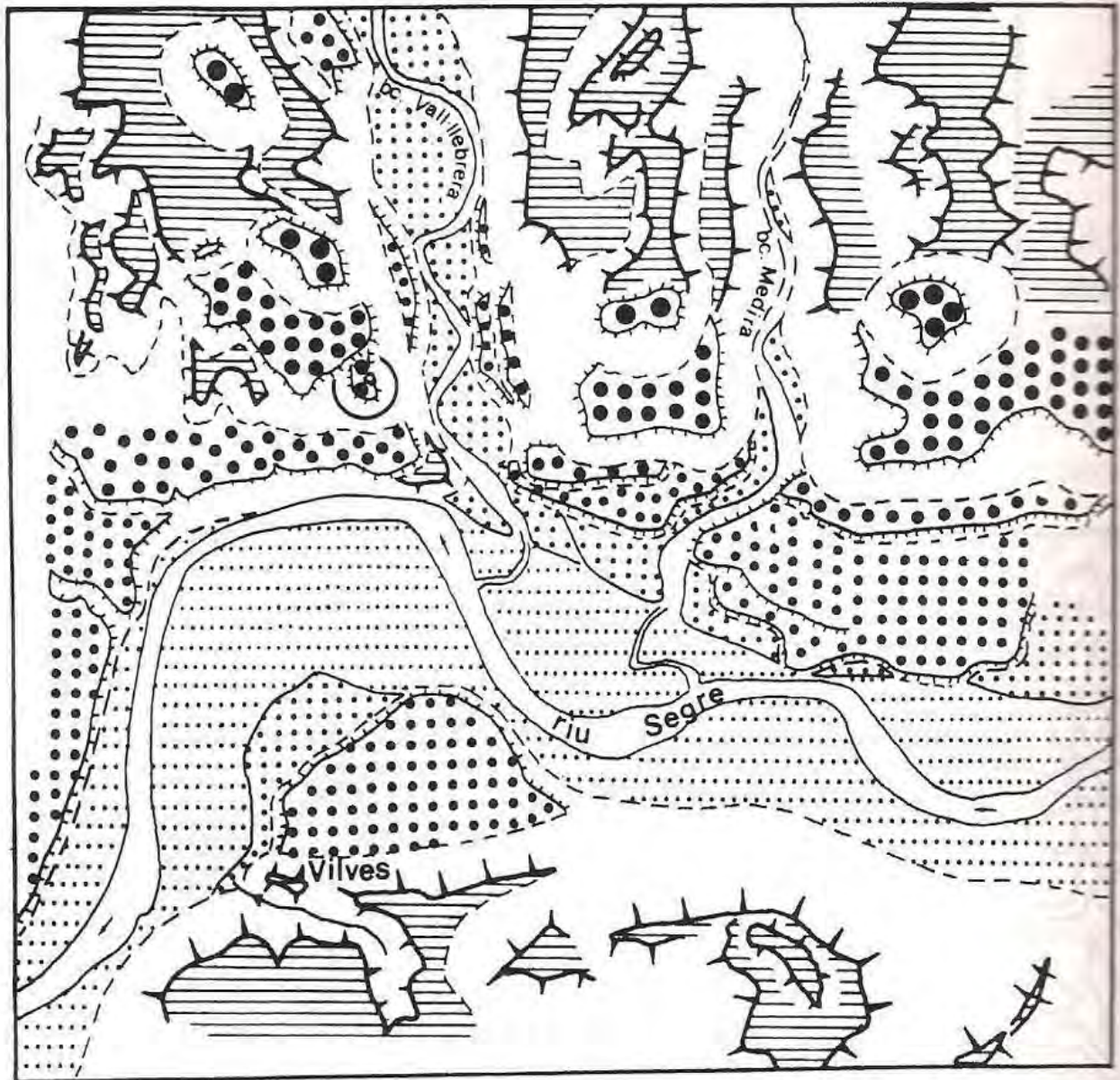

FIGURA 3

FIGURA 2

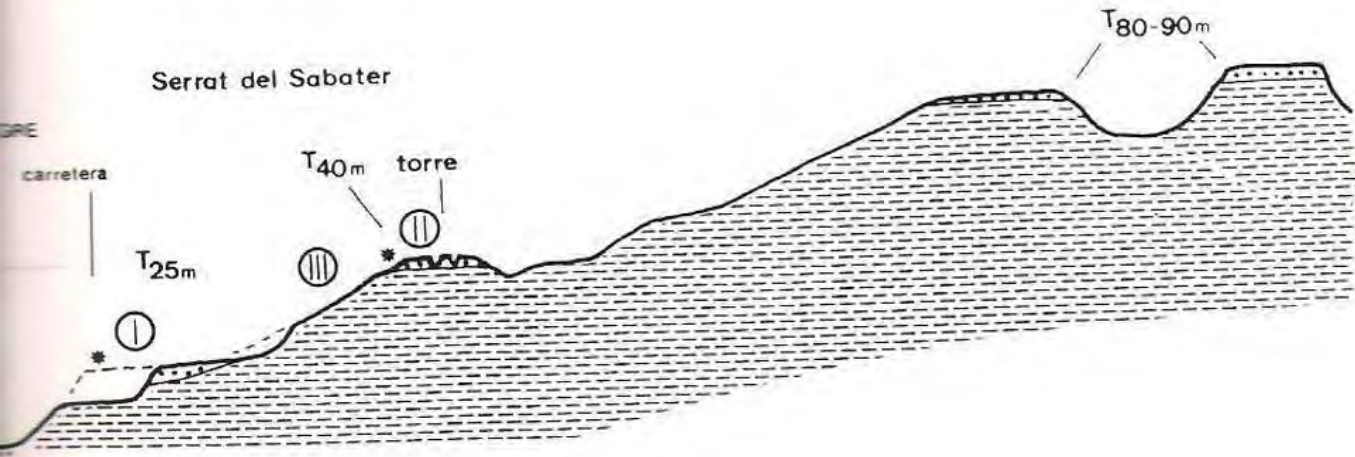

FIGURA 4

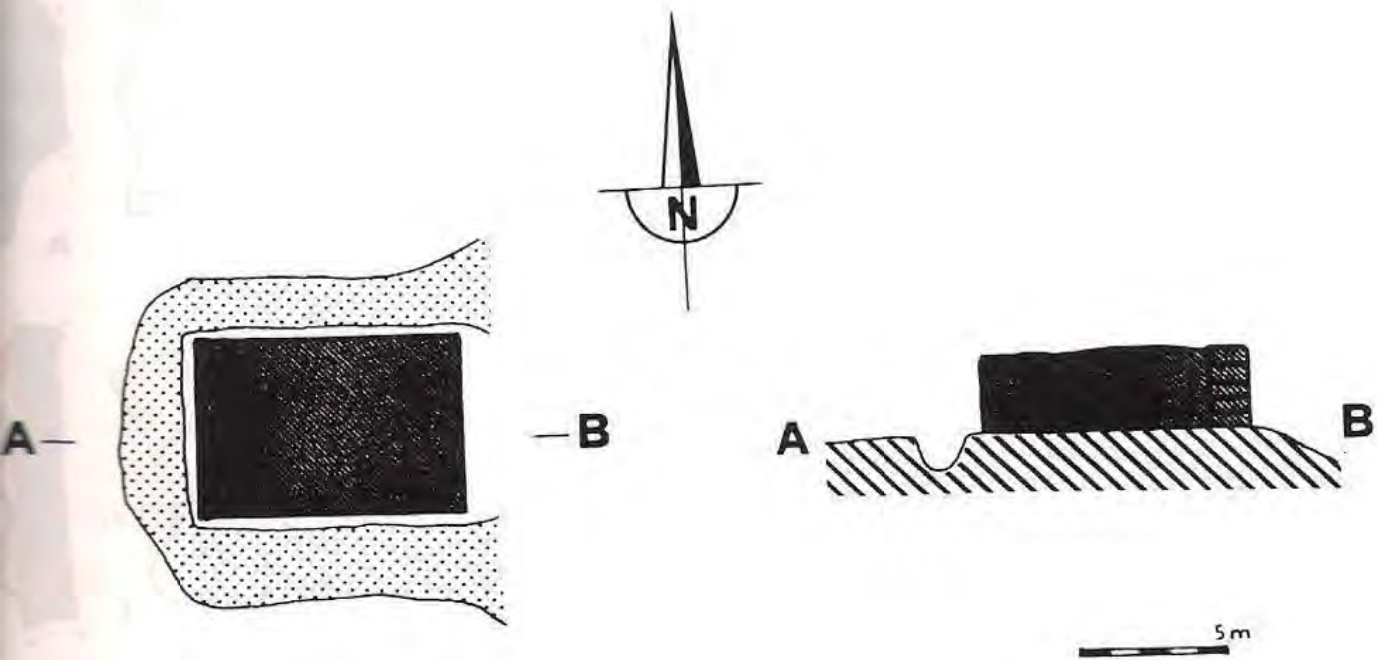
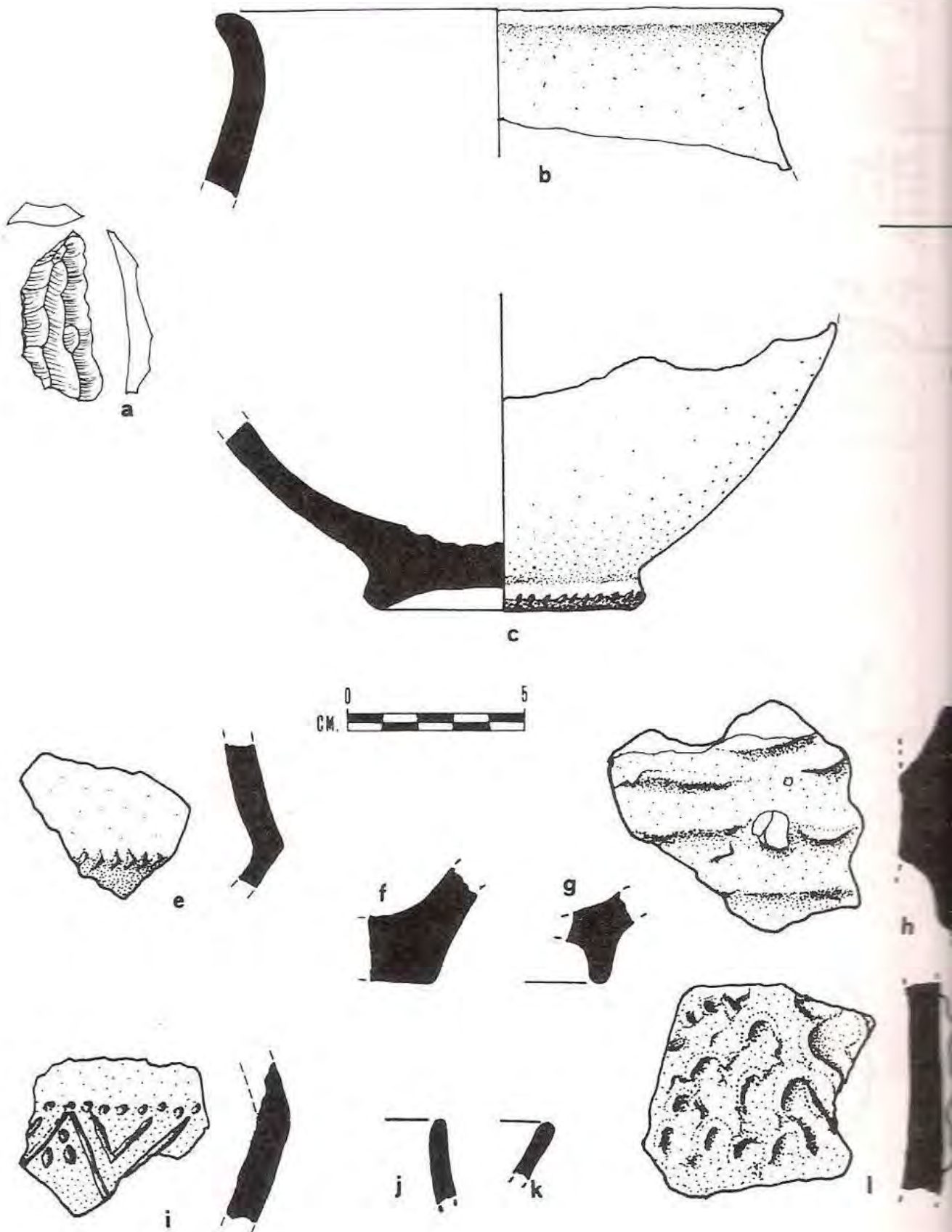

FIGURA 5

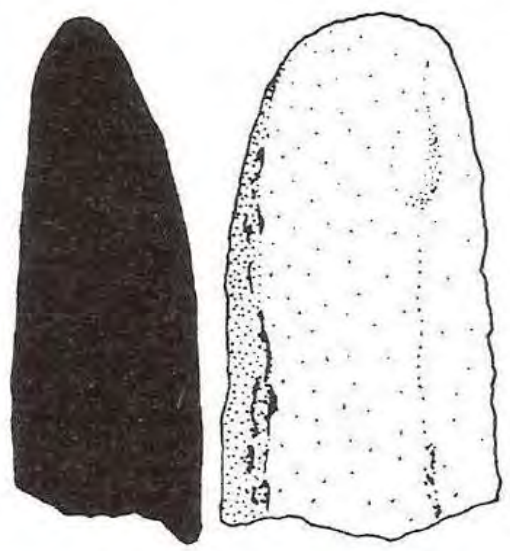
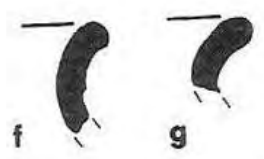
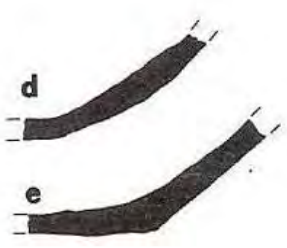
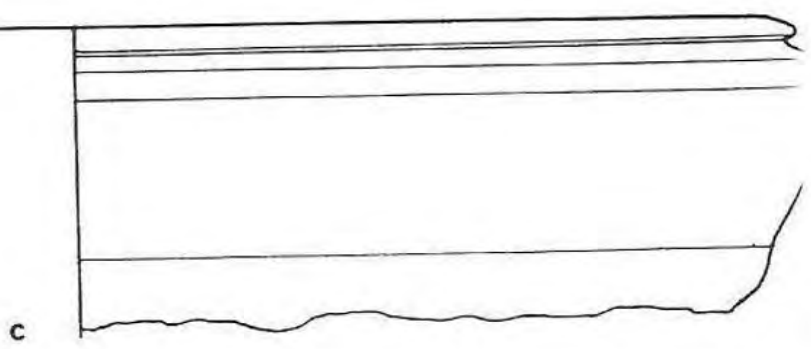
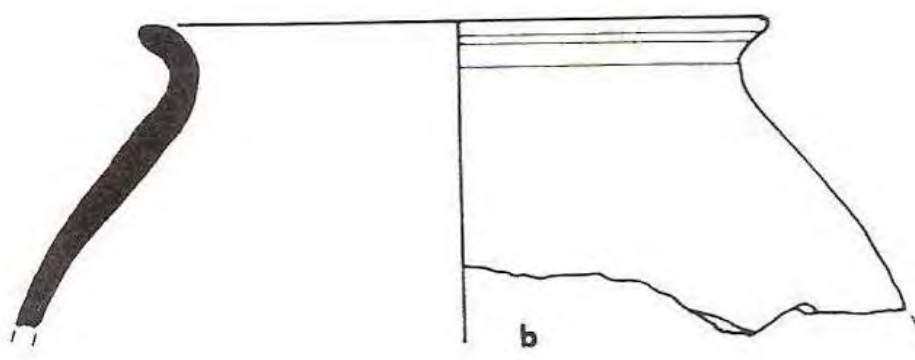
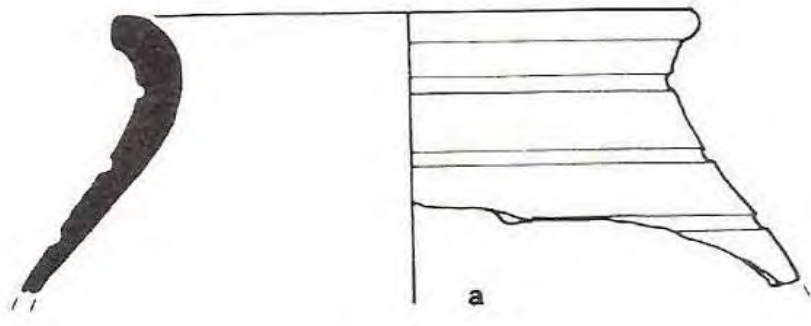

FIGURA 6

SERRAT DEL SABATER

Fotografia 2

